

Сергій Куценко

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті проаналізовано стан розробленості проблеми формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії. З'ясовано сутність і структуру творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії. Уточнено зміст ключових понять дослідження. Визначено рівні (низький, середній, високий) сформованості творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії, який розглядається автором як динамічний цілеспрямований процес кількісних і якісних змін особистісних характеристик студента, під різнобічним впливом якого відбувається зростання творчих сил особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: *творчий потенціал, формування творчого потенціалу, рівні сформованості, майбутній учитель хореографії.*

Сергей Куценко

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФИИ

В статье проанализированы состояние разработанности проблемы формирования творческого потенциала будущего учителя хореографии. Выяснено сущность и структуру творческого потенциала будущего учителя хореографии. Уточнено содержание ключевых понятий исследования. Определены уровни (низкий, средний, высокий) сформированности творческого потенциала будущего учителя хореографии, который рассматривается автором как динамический целенаправленный процесс количественных и качественных изменений личностных характеристик студента, под разносторонним влиянием которого происходит рост творческих сил личности будущего специалиста.

Ключевые слова: *творческий потенциал, формирование творческого потенциала, уровни сформированности, будущий учитель хореографии.*

Sergiy Kutsenko

PROBLEM OF THE FORMING AND LEVELS OF FORMATION OF THE CREATIVE POTENTIAL OF THE FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHER

The state of the article of a problem of the creative potential formation of the future choreography teacher has been analyzed in the thesis. It was determined that

the basis of this process is the form of abilities presentation and the creative activity of students, which is expressed in choreography.

The essence and structure of the creative potential of the future choreography teacher have been revealed. The content of the key concepts of the study has been specified. The creative potential of future choreography teachers has been defined as a set of inherent from birth genetic and physiological characteristics, internal creative energy, providing a positive impact on the quality of the result in choreography. Formation of creative potential of future choreography teachers has been interpreted as a dynamic focused process of quantitative and qualitative changes in the personal characteristics of the student, and the growth of the creative forces of future specialist is carried out under its influence.

The structure of the creative potential of future choreography teachers was represented by the following components: individual and creative – a set of student-choreographer creative abilities (creative thinking, imagination and creative fantasy); active and creative – creative activity of student-choreographer in choreography. The levels of formation (low, medium, high) of the creative potential of the future choreography teacher have been defined.

Key words: *creative potential, formation of creative potential, levels of formation, future choreography teachers.*

Створення сучасної індустрії освіти є найважливішим завданням, що постає перед державою, суспільством та вищою школою. Проблема підготовки спеціалістів потребує кардинально нової науково-педагогічної основи, чим і визначається її актуальність та необхідність. Реалізація принципів і завдань вищої школи передбачає не тільки трансформацію змісту, форм і методів навчальної діяльності студентів, але і не менш радикальне перетворення діяльності педагога, перегляду традиційних підходів у освітньому процесі. Динамічний характер сучасного розвитку мистецької освіти пред'являє підвищені вимоги до особистості вчителя танцю, серед яких немало важливою є формування творчого потенціалу майбутнього педагога-хореографа.

Відзначаємо, що поняття «творчий потенціал людини» досить широко використовувалося психологами (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, О. Клепиков [6], О. Кульчицька, І. Кучерявий [6; 8], А. Матюшкін, В. Моляко [5; 10], В. Риндак [13], С. Рубінштейн, С. Степанов [15], О. Тихомиров та ін.). З точки зору провідних науковців, він є рушійною силою творчого зростання особистості. Ґрунтовно вивчали творчий потенціал педагоги (Л. Андрощук, Т. Андропова, Г. Гладишев [4], В. Загвязинський,

Н. Кічук, П. Кравчук, Ю. Колеснікова, В. Комар, Л. Кропочева, Н. Кузьміна [7], М. Нікандров, С. Сисоева [14], О. Пехота, Н. Посталюк, В. Сластьонін, М. Шопіна та ін.). У контексті філософських і соціологічних аспектів головні віхи дослідження творчого потенціалу людини належать авторам, які дотримувалися в основному діяльнісного розуміння творчості (М. Каган, В. Овчінников [11], А. Шумілін та ін.). Дослідження науковців констатують факти позитивного впливу творчого потенціалу на зростання професіоналізму.

Аналіз наукових праць (О. Бойко, Т. Благова, О. Бурля, І. Герц [3], І. Гутник, С. Забрєдовський, Г. Ніколаї, Т. Саєнко, О. Таранцева [16], П. Фриз, Т. Чурпіта та ін.) доводить, що вирішальну роль у підготовці вчителя хореографії відіграє цілеспрямований процес максимальної реалізації творчих потенцій особистості студента, який можливий за умови формування творчого потенціалу майбутнього педагога у вищому навчальному закладі.

Мета статті полягає в аналізі стану розробленості проблеми формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії, визначенні його структури та рівнів сформованості.

Необхідною умовою ефективності процесу формування творчої особистості, на нашу думку, є розвиток енергії, закладеної до її народження, її потенціалу. Потенціал (від лат. *Potentia* – сила) – запаси, витoki, джерела, що маютьсЯ в наявності, а також засоби, які можуть бути мобілізовані, задіяні, використані для досягнення поставленої мети [1, с. 270].

На думку науковців, терміном «потенціал» визначають зв'язок між особистістю і творчістю, пов'язуючи його з усвідомленням діяльнісного начала буття індивіда, під яким розуміється сила, здібність, потенційні можливості, душевна енергія. Реальність, яка відображається у терміні «потенціал», перебуває на стику природного (об'єктивного) і соціального (суб'єктивного), внутрішнього і зовнішнього, статичного і динамічного. Потенціал фіксує суперечність, джерело саморозвитку певного явища, яке реалізує себе зовні, тобто актуалізуючись [6, с. 24].

Важливим є трактування Г. Гладишева про те, що потенціал особистості, формуючись у людини, складає внутрішню структуру, у якій інтерпретуються її загальні здібності як індивіда і спеціальні – як суб'єкта діяльності [4, с. 40].

Щодо творчого потенціалу особистості, то в загальнофілософському плані він визначається фондом, сукупністю можливостей для реалізації нових напрямів діяльності [11, с. 6]; якістю людини, за допомогою якої реалізується наявна і можлива діяльність у формі праці, пізнання і спілкування [6, с. 34]; інтегральною властивістю у вигляді здібності, що дає змогу здійснювати предметну діяльність [8, с. 45].

Реалізація творчого потенціалу особистості можлива лише в конкретних видах діяльності, що спираються на певну сукупність об'єктивних образів об'єктивного світу. Творчий потенціал особистості перебуває під активним впливом свідомих спонукань, духовно-моральних чинників, ціннісно-сміслових орієнтацій [6, с. 36]. Як психоенергетична напруга, що виникає між устремліннями, можливостями та реальним життям людини, він реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення не досяжного раніше, на реалізацію того, що до цього моменту не було реалізоване, на устремління за межі самого себе [5, с. 153].

Розуміючи під творчим потенціалом фактично творчу обдарованість, готовність до творчої діяльності, В. Моляко розглядає творчий потенціал як систему, яка абсолютно так само, як, скажімо, підсвідомість, прихована від будь-якого зовнішнього спостереження, а сам носій творчого потенціалу мало або й зовсім нічого не знає про свої творчі можливості [10, с. 4].

Є. Шамріна під творчим потенціалом учителя розуміє інтегративну цілісність, що включає, по-перше, спрямованість на самореалізацію в навчально-професійній діяльності, по-друге, єдність емоційного, раціонального та інтуїтивного начала в осягненні художнього образу, а також позицій, відносин і знань, умінь, що дозволяють учителю вільно змінювати прийоми дій відповідно до нових умов професійної діяльності [17, с. 11].

Аналізуючи сутність проблеми розвитку творчого потенціалу особистості, О. Отич визначає його як інтегровану якість, що характеризує міру її можливостей щодо здійснення діяльності творчого характеру й визначає міру її можливостей у творчому самоздійсненні й самореалізації. Причому, наголошує автор, творчий потенціал відображає потенційні характеристики цих можливостей, які потребують актуалізації, інакше цей резерв залишиться нерозкритим й нереалізованим [12, с. 52].

Народний артист України, провідний фахівець у сфері музичного мистецтва, професор В. Воеводін розглядає творчий потенціал як постійний і творчий процес осягнення сутності і сенсу буття на різних етапах особистісного розвитку. Творчий потенціал у сфері мистецтва, на думку науковця, – це універсальна якість, яка відображає міру можливостей актуалізації сутнісних сил особи в цілеспрямованій художній діяльності [2, с. 16].

Аналізуючи різні підходи до визначення сутності творчого потенціалу, розділяємо думку Г. Гладишева про те, що творчий потенціал сприяє виведенню особистості на новий рівень її життєдіяльності – творчий, який перетворює суспільну сутність [4, с. 49].

Значущим для нашого дослідження є уточнення структури творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії.

В. Риндак характеризує структуру творчого потенціалу як сукупність складових: потенційної, представлені індивідуальними психічними процесами і здібностями особистості; мотиваційної, що включає переконання, готовність як внутрішньо-особистісну структуру, механізми актуалізації здібностей і соціально-психологічну установку на розгортання внутрішніх сил індивіда – його потреб, ціннісних орієнтацій, мотивів; когнітивної, представлені здобутими в результаті навчання уміннями та навичками здійснювати творчу діяльність, а також знаннями, уміннями, ставленнями до способів діяльності та самовираження [13, с. 23].

Орієнтуючись на наукові дослідження Д. Богоявленської, Е. де Боно, О. Матюшкіна та ін., В. Моляко пропонує загальну структуру творчого

потенціалу: задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, наданні переваг чомусь перед чимось, загальній динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, потяг до створення нового, до пошуку й розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні інформації, створення асоціативних масивів; нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступних порівнянь, відбору; прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінювань та вибору шляхів розв'язку, адекватність дій; емоційне забарвлення окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, надання переваг; наполегливість, систематичність у роботі, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, сміливе прийняття рішень; творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, зміни варіантів, економність у рішеннях, використанні часу, засобів та ін.; інтуїтивізм – здатність до прояву неусвідомлюваних швидких (іноді миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень; порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій; здібності до реалізації власних стратегій і тактик при розв'язанні різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій [5, с. 15–16].

Досліджуючи проблему творчості, Н. Кузьміна виділяє низку елементів творчого потенціалу спеціаліста: індивідуальні якості; рівень продуктивності діяльності в розв'язанні творчих задач; інтегративні схеми інформаційного самозабезпечення, рольової взаємодії, аналізу зворотного зв'язку при розв'язанні творчих задач; психологічні передумови продуктивного розв'язання творчих задач; здібності, структура компетентності; когнітивні, емоційні та вольові якості суб'єкта при розв'язанні творчих задач; структури вмінь; вплив контексту; соціальний вплив; психологічна готовність до перебудови діяльності у пошуках нових способів розв'язання творчих задач; способи врахування системи обмежень та вимог до розв'язання творчих задач, обумовлених

професією та виробництвом; способи врахування системи вимог та обмежень до розв'язання задач, що зумовлюються моральними принципами [7, с. 46].

Унаслідок узагальнення філософських, психолого-педагогічних наукових досліджень, визначаємо творчий потенціал особистості як сукупність нереалізованих, але наявних у людини якостей і здібностей, які визначають нові шляхи творчого процесу, що ведуть до нестандартного бачення та оригінального вирішення проблем. Центральною ланкою нашого дослідження є творчий потенціал майбутнього вчителя хореографії, який визначаємо як сукупність закладених від народження генетичних і фізіологічних особливостей, внутрішньої творчої енергії, які забезпечують позитивний вплив на якість результату хореографічної діяльності.

У структурі творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії виділяємо такі складові: індивідуально-творча – комплекс творчих здібностей студента-хореографа (творче мислення, творча уява, творча фантазія); діяльнісно-творча – творча активність студента-хореографа у процесі хореографічної діяльності. Діяльнісно-творча складова характеризується такими компонентами та показниками: мотиваційно-діяльнісний (мотиви, потреби, цілі); пізнавально-діяльнісний (знання, уміння, навички); творчо-діяльнісний (творчо-виконавський, творчо-постановчий та педагогічно-творчий досвід). Сполучним компонентом структури творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії є креативність, яка є показником творчого розвитку та забезпечує актуалізацію творчого потенціалу студента-хореографа. У структурі творчого потенціалу креативність характеризується проявом творчої активності та розглядається як здатність особистості відмовлятися від шаблонних стереотипів у процесі діяльності.

Отже, з усієї сукупності якостей і проявів людської індивідуальності, що характеризують її творчі можливості, виділяємо ті природні прояви, які забезпечують наявність потенційних умов для розгортання творчого процесу, формування провідних якостей творчої особистості у процесі її життєдіяльності, активних життєвих позицій, що відкривають митцю красу і

гармонію, щоб він приєднав їх до своєї природи і спроможний був утілити у свої вчинки.

Сучасний стан вищої школи, зазначає О. Таранцева, вимагає творчої активізації навчального процесу. Стає очевидною необхідність удосконалення викладання спеціальних дисциплін, упровадження технологій, які сприяють підвищенню ролі наукового аналізу навчально-виховного процесу; його науково-методичного забезпечення, виявлення творчого потенціалу в навчальному процесі [16, с. 2].

Справжнє хореографічне мистецтво, на думку І. Герц, з його творчим духом, володіє дієвою силою, яка може подарувати студентам і викладачам радість багатогранної художньої творчості. Поділяємо думку автора, що формування творчого потенціалу студентів хореографічної спеціальності може допомогти у розв'язанні названої проблеми, оскільки хореографічна творчість є вільним проявом внутрішніх резервів [3, с. 226].

Формування творчого потенціалу студентів-хореографів в освітньому процесі передбачає їх залучення до систематичної творчої діяльності через мистецтво танцю. Хореографічне мистецтво є ефективним засобом його формування, що проявляється у спроможності задовольняти естетичні смаки та потреби, формувати емоційність, позитивне ставлення до навколишнього світу. Мистецтво танцю, розвиваючи естетичне, художнє, психічне, формуючи потреби відповідно до соціальних вимог, набуває особливої ролі у процесі розвитку особистості.

У педагогіці поняття «розвиток» уживається часто як синонім до поняття «формування». Поділяємо думку С. Сисоєвої, яка під розвитком розуміє зміни внутрішніх задатків, спричинені внутрішніми факторами – суперечностями, а під формуванням – подальший розвиток або становлення, обумовлене зовнішніми факторами, що сприяють виникненню суперечностей як рушійної сили розвитку [14, с. 155].

На нашу думку, формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії відображає динамічний цілеспрямований процес кількісних і

якісних змін особистісних характеристик студента, під різнобічним впливом якого відбувається зростання творчих сил особистості майбутнього фахівця. У процесі дослідження нами було визначено рівні сформованості творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії (високий, середній, низький).

Високий рівень сформованості творчого потенціалу характеризується наявністю позитивних мотивів до професійного становлення, які виражаються високим інтересом до обраної професії, бажанням досягнути значного результату. На високому рівні знаходяться потреби в навчанні, творчості, самовдосконаленні, постійному професійному зростанні, у самовираженні. Яскраво виражена цілеспрямованість у діях, здатність до постановки перед собою цілей з вірою у їх досягнення. Значним показником є високий рівень розвитку творчого мислення, творчої уяви, творчої фантазії. Високим рівнем розвитку відзначаються показники спеціальних (хореографічних), педагогічних та інтелектуальних здібностей, що проявляються у процесі виконавської, постановочної та педагогічної діяльності.

Середній рівень сформованості творчого потенціалу характеризується частковою наявністю позитивних мотивів до професійного становлення, які виражаються певною зацікавленістю до обраної професії, бажанням досягнути значного результату, але не є виключене прагнення до соціального престижу, тобто домінують все ж таки внутрішні мотиви, хоч вагоме місце посідають і зовнішні. Частково виражена творча активність. Спостерігається мінливість у потребах до навчання, творчості, самовдосконалення, постійного професійного зростання, самовираження. Відчувається поява певних психологічних бар'єрів. Знижена здатність до постановки цілей та не завжди міцна віра в досягнення мети. Рівень розвитку творчого мислення, творчої уяви, творчої фантазії на етапі готовності, але без ясного вираження. Показники спеціальних (хореографічних), педагогічних та інтелектуальних здібностей також займають середню позицію. З'являються прояви невпевненості, страху, копіювання тощо. Професійна майстерність характеризується середнім рівнем виконавського, постановочного та педагогічного досвіду.

Низький рівень сформованості творчого потенціалу характеризується незначним показником позитивних мотивів до професійного становлення, які виражаються невпевненим бажанням досягнути хоч якогось результату, де домінянтою є прагнення до соціального престижу, до отримання диплома про вищу освіту тощо. На примітивному рівні перебуває творча активність, дуже слабо виражені потреби в навчанні, творчості, самовдосконаленні, постійному професійному зростанні, у самовираженні. Цілеспрямованість у діях в основному передбачає прагнення до суперництва, без будь-якої постановки творчих цілей та віри в їх досягнення. Рівень розвитку творчого мислення, творчої уяви, творчої фантазії перебуває на позначці «нижчий від середнього». Показники спеціальних (хореографічних), педагогічних, інтелектуальних і творчих здібностей характеризуються недосконалістю та примітивністю. Професійна майстерність характеризується низьким рівнем виконавського, постановочного та педагогічного досвіду.

Отже, основою процесу формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії є форми прояву його здібностей та творча активність, яка виявляється у діяльності. Вважаємо, що у процесі формування творчого потенціалу майбутнього вчителя танцю хореографічна діяльність має важливе значення, оскільки відображає природний гармонійний шлях його розвитку, значущі потреби.

Широкоаспектна проблема формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії не вичерпується проведеним дослідженням. Перспектива подальших розвідок полягає у визначенні та реалізації педагогічних умов формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большая советская энциклопедия / Под. ред. Б. А. Введенского, редкол. : Н. Н. Аничков [и др.]. – 2-е изд. – М. : Большая советская энциклопедия.– Т. 42 : Татары-Топрик. – 1956. – 669 с.

2. Воєводін В. В. Педагогічні умови становлення творчого потенціалу майбутніх музикантів-виконавців в оркестровому класі : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В. В. Воєводін ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2007. – 21 с.
3. Герц І. І. Хореографічне мистецтво у процесі розвитку художньо-творчого потенціалу студента / І. І. Герц // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – К. : Міленіум, 2009. – Вип. 23. – С. 224–229.
4. Гладышев Г. М. Педагогические условия духовно-творческого потенциала будущего художника-педагога : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Гладышев Геннадий Михайлович. – Оренбург, 2000. – 204 с.
5. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень : монографія / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
6. Клепиков О. І. Основи творчості особи / О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий. – К. : Вища школа, 1996. – 295 с.
7. Кузьмина Н. В. Творческий потенциал специалиста / Кузьмина Н.В. // Гуманизация образования. – 1995. – №1. – С. 41–53.
8. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – К. : Вища школа, 2000. – 288 с.
9. Куценко С. В. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання / С. В. Куценко; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2015. – 315 с.
10. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2–9.
11. Овчинников В. Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника / В. Ф. Овчинников – Л., 1974. – 279 с.
12. Отич О. М. Педагогіка мистецтва у розвитку творчого потенціалу педагога позашкільного навчального закладу / О. М. Отич // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи. – Київ, 2011. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 52–60.

13. Рындак В. Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя : монография / В. Г. Рындак. – М. : Педагогический вестник, 1997. – 244 с.
14. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
15. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – М. : Наука, 2000. – 174 с.
16. Таранцева О. О. Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. О. Таранцева. – К., 2002. – 20 с.
17. Шамрина Е. А. Развитие творческого потенциала будущих учителей образовательной области «Искусство» (в системе педагогического образования) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Е. А. Шамрина. – М., 2006. – 19 с.